

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnosti

Frazemi sa somatskom sastavnicom u bugarskome jeziku

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Elena Čauševa

Studentica: Martina Crnčec

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Frazeologija i predmet njenog istraživanja.....	3
2.1. Počeci i razvoj bugarske i hrvatske frazeologije.....	3
2.2. Definicija frazema i podjela.....	6
2.3. Somatski frazemi.....	9
3. Simbolika somatskih sastavnica.....	11
4. Semantička analiza frazema sa somatskom sastavnicom.....	15
4.1. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>глава</i>	16
4.2. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>лице</i>	20
4.3. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>око</i>	22
4.4. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>нос</i>	26
4.5. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>уста</i>	28
4.6. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>ухо</i>	31
4.7. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>ръка</i>	32
4.8. Frazemi sa somatskom sastavnicom <i>крак</i>	36
5. Zaključak.....	40
6. Rječnik bugarskih frazema sa somatskom sastavnicom i hrvatski ekvivalenti.....	41
7. Literatura.....	54

1. Uvod

Poznato je već otprije da se u jeziku odražavaju sve kulturne promjene koje se događaju u društvenom razvoju nekog naroda. Frazemi kao dio jezika su isto tako odraz bliskog odnosa jezika, kulture, mitologije, praznovjerja, mentaliteta i moralnih vrijednosti nekog naroda. Frazemi time predstavljaju kulturno blago svakog naroda.

Proučavanje frazema nam pomaže u razumijevanju kulturnih razlika i sličnosti između naroda, a time i shvaćanje te poštivanje naroda, njihove tradicije i vrijednosti.

Bugarski i hrvatski jezik imaju zajedničke korijene, a kao slavenski jezici su slični u još mnogo pogleda. Sličnosti i razlike u materijalnom i duhovnom životu, sličnosti sustava moralnih vrijednosti pronalaze svoj odraz i u frazeologiji dvaju jezika.

Cilj ovog diplomskog rada je proučavanje bugarskih frazema sa somatskom sastavnicom te usporedba s hrvatskim ekvivalentima u svrhu boljeg upoznavanja bugarskog jezika.

Zadaci koje sam si postavila su:

1. Sastavljanje korpusa bugarskih frazema sa somatskim sastavnicama i *глава, лице, око, нос, уста, ухо, рѣка* i *крѣк* te usporedba s njihovim hrvatskim ekvivalentima
2. Semantička analiza frazema

Diplomski rad se sastoji od uvoda, tri poglavlja, zaključka, rječnika frazema i popisa literature. Budući da je moj polazišni jezik hrvatski, ovaj će se rad temeljiti na hrvatskoj teoriji.

U prvom poglavlju će biti ukratko opisan razvoj bugarske i hrvatske frazeologije, značenje i obilježja frazema te somatski frazemi kao posebna skupina frazema o kojoj će biti riječ u ovom radu.

U drugom poglavlju bit će opisana simbolika određenih somatskih sastavnica kako bi se njihova simbolika mogla lakše povezati sa semantikom samih frazema.

Treće poglavlje je temeljni dio ovog rada, odnosno analiza frazema sa somatskom sastavnicom s obzirom na njihovu semantiku, na kraju rada će biti rječnik svih frazema koji će biti obrađeni u ovom radu.

Za sastavljanje korpusa bugarskih frazema sa somatskom sastavnicom koristila sam bugarske i hrvatske frazeološke rječnike. Zbog velikog broja frazema sa somatskom sastavnicom, bit će prikazani pojedini i najčešći bugarski frazemi koji u svom sastavu kao svoju glavnu sastavnicu imaju sljedeće riječi: *глава, лице, око, нос, уста, ухо, ръка* i *крак*. Budući da u frazeološkim rječnicima postoji više varijanti istog frazema i sinonimni frazemi, njih sam isključila iz svojeg rada.

Metode istraživanja koje ću primijeniti u svom radu su opisna analiza i komparativna analiza. Nakon opisa frazema i njihova grupiranja, usporedit ću ih s njihovim hrvatskim ekvivalentnim frazemom koji sadrži somatsku sastavnicu ili ću navesti frazem koji ne sadrži somatsku sastavnicu ali koji je specifičan i čest u upotrebi, a ukoliko takav ekvivalent ne postoji, bit će navedeno samo značenje tih frazema. Ekvivalentni frazemi bit će navedeni na kraju rada u rječniku, kao i njihovo značenje.

2. Frazeologija i predmet njezinog istraživanja

Frazeologija je lingvistička disciplina koja proučava frazeme, odnosno izraze koji imaju stalnu i čvrstu strukturu. Naziv frazeologija je dvoznačan jer taj naziv ne označava samo disciplinu već i sve frazeme nekog jezika. Frazeologija je u početku bila smatrana nesamostalnom disciplinom, ali u 20. st. ona postaje samostalna lingvistička disciplina koja, zbog predmeta i metoda istraživanja, ostaje u bliskoj vezi s leksikologijom.

2.1. Počeci i razvoj bugarske i hrvatske frazeologije

Frazeologija se u Bugarskoj formirala kao samostalna lingvistička disciplina 50-ih godina 20. stoljeća. Međutim, frazeologija se u početku u školama proučavala kao dio leksikologije.

Prva istraživanja bugarske frazeologije se temelje na konceptu Viktora Vladimirovića Vinogradova, poznatog sovjetskog jezikoslovca koji se ujedno smatra i utemeljiteljem slavenske frazeologije. (Ничева 1987:11)

Vinogradov je uveo u rusko jezikoslovlje termin „frazеолошка јединица“, подробније ју је описао и осмислио је основне принципе на основу којих се frazeološka jedinica dijeli. Vinogradov dijeli frazeološke jedinice odnosno frazeme na: frazeološke sraslice, frazeološka jedinstva i frazeološke sklopove. Frazeološke sraslice imaju čvrstu strukturu i u potpunosti su desemantizirane, tako da se u njima se u potpunosti izgubilo leksičko značenje pojedinih sastavnica. Frazeološka jedinstva se razlikuju od sraslica po tome što još uvijek postoji odnos pojedinih sastavnica prema primarnom leksičkom značenju, a u frazeološkim sklopovima barem jedna sastavnica čuva svoje primarno leksičko značenje. (Ничева 1987:12)

Što se tiče predmeta kojim se frazeologija bavi, u Bugarskoj postoje dvije tendencije.

Prva tendencija govori o tome da frazeologija proučava samo određeni tip frazeološke jedinice odnosno istražuje frazeologiju u užem smislu. Ovu tendenciju zastupa L. Andrejčin. Druga tendencija uključuje u predmet istraživanja frazeologije i druge tipove frazeoloških jedinica kao što su poslovice, izreke, uroci, čarolije, krilatice i sl., odnosno istražuje frazeologiju u širem smislu. Drugu tendenciju zastupaju lingvisti, kao što su npr. Konstantin K. Popov i Venče Popova, koji se nisu toliko zanimali za teoriju frazeologije već su proučavali frazeološke jedinice u djelima raznih pisaca. (Ничева 1987:11-12) Moglo bi se reći da su oni zastupali proučavanje frazeologije u širem smislu jer se nisu ograničili na određen tip frazema.

Bitno je spomenuti dva rječnika koji su pridonijeli proučavanju frazeologije u širem smislu, a to su *Немско-български фразеологичен речник* (Ж. Николоба-Гълъбова, София, 1958) i *Българско-немски фразеологичен речник* (Ж. Николоба- Гълъбова, К. Гълъбов, София, 1968).

Veliku važnost za razvoj bugarskog jezika i kulture ima *Фразеологичен речник на българския език* (К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова, София, 1974). Taj je rječnik važan doprinos za bugarsku frazeologiju. Što se tiče njegove strukture, frazemi su navedeni po abecedi, po prvom slovu frazema, a ne po prvom slovu glavne sastavnice frazema, što je primjerice svojstveno hrvatskoj frazeografiji.

Osim navedenih rječnika važno je spomenuti i neke aktualnije rječnike kao što su *Малък фразеологичен речник на българския език* (Върбан Въртов, Велико Търново, 2002) i *Фразеологичен синонимен речник на българския език* (Ани Нанова, София, 2005).

Važno je spomenuti i druge publikacije koja se bave frazeologijom u Bugarskoj kao što su monografija *Българска фразеология* (Кети Ничева, София, 1987), *Устойчивите сравнения в българския език* (Веска Кювлиева Мишайкова, София, 1986), *Фразеологизмите в българския език* (Веска Кювлиева

Мишайкова, София, 1986), *Фразеологизмите като знаци в езика на културата* (Емилия Димитрова Недкова, София, 2010), itd.

Frazeologija se u Hrvatskoj počinje razvijati 70-ih godina 20.st. kada se objavljuju prvi radovi iz frazeologije. Isprva se frazeologija obrađivala u sklopu rječnika hrvatskog jezika pa su tako Akademijin i Broz-Ivekovićev rječnik prvi rječnici koji su leksikografski obradili hrvatsku frazeologiju.

Osoba koja je zaslužna za razvoj frazeologije u Hrvatskoj je Antica Menac. Njezini radovi su pobudili interes za daljnje proučavanje frazeologije, te se zbog toga ona smatra osnivačem frazeologije kao znanstvene discipline u Hrvatskoj i osnivačem Zagrebačke frazeološke škole. Njezina najznačajnija knjiga je *Hrvatska frazeologija* (Zagreb, 2007.).

Kontinuirano bavljenje hrvatskom frazeologijom rezultiralo je i mnogim novim rječnicima. Tako su početkom 90-ih godina, a i malo kasnije izdani jednojezični i dvojezični rječnici: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika i Hrvatsko-njemački frazeološki rječnik* Josipa Matešića, *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* Antice Menac i *Hrvatsko-engleski frazeološki rječnik* Željke Fink-Arsovski.

Razvoj frazeologije se nastavlja *Hrvatskim frazeološkim rječnikom* (2003.)u čijem su stvaranju sudjelovali Antica Menac, Željka Fink- Arsovski i Radomir Venturin, a što se tiče proučavanja poredbene slavenske frazeologije Željka Fink-Arsovski je objavila *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema* (2006.) i priručnik *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* (2002.).

Jedan od novijih radova, koji je ujedno i jedan od najvažnijih za temu ovog rada, je knjiga Barbare Kovačević *Frazemi od glave do pete* (2012.) u kojoj su obrađeni hrvatski somatski frazemi, a koja je nastala na temelju njezine disertacije *Hrvatska somatska frazeologija*.

2.2. Definicija frazema i podjela

U samom početku razvoja hrvatske frazeologije, postojalo je više naziva za osnovnu jedinicu frazeološkog jezičnog sustava, kao što su npr. kombinacija riječi, fiksirani izraz, frazalni leksem, idiom, itd. Unatoč velikoj zbrci u terminologiji još uvijek postoji veći broj naziva za osnovnu frazeološku jedinicu koji se koriste u literaturi kao što su stalni izraz, idiomatska fraza, ustaljena fraza, itd., a termini koji se najčešće upotrebljavaju su fraza, frazem, frazeologem i frazeologizam (Kovačević 2012: 6).

U ovom radu ću koristiti termin frazem.

U bugarskoj se frazeologiji predmet istraživanja naziva frazeologizam. Taj termin se koristio pod utjecajem ruske frazeologije (V. V. Vinogradov) i u hrvatskoj frazeologiji dok ga autori nisu zamijenili terminom frazem, koji više odgovara ostalim lingvističkim nazivima osnovnih jedinica jezičnog sustava kao što je npr. leksem.

Frazem je samostalna, cjelovita i čvrsta jezična jedinica koja se sastoji od najmanje dviju sastavnica. Može se sastojati od dviju autosemantičkih riječi ili od autosemantičke i sinsemantičke riječi. (Fink-Arsovski 2002:6)

Mnogi frazeolozi i autori frazeološke literature navode razna obilježja frazema, a ovdje ćemo spomenuti obilježja koja navodi Željka Fink-Arsovski: cjelovitost, čvrsta struktura i ustaljenost (Fink-Arsovski 2002:6). Što se tiče bugarske frazeologije, navode se ista obilježja frazema.

Čvrsta struktura frazema je bitno obilježje frazema jer uvelike razlikuje frazeološku svezu od slobodne sveze. U slobodnim svezama svaka sastavnica zadržava svoje značenje, te se one formiraju svaki puta iznova spontanom slaganjem riječi, za razliku od frazeoloških sveza. (Menac 2007:11)

Bitna značajka frazema je i ustaljenost, i to upravo zbog toga što se želi naglasiti da se frazem ne stvara u govornom procesu već se usvaja ili uči iz nekog određenog konteksta u kojem se našao.

Uz frazeme se veže termin desemantizacija koji označava semantičku pretvorbu svih ili samo nekih sastavnica frazema. Postoje potpuna i djelomična desemantizacija. Kod potpune desemantizacije frazema promijenjena je semantika svih sastavnica frazema, npr. *слагам си/ сложа си главата в торбата* što znači 'izlagati se velikoj opasnosti'. Kada se radi o djelomičnoj desemantizaciji frazema, izmijenjeno je leksičko značenje samo nekih sastavnica frazema, npr. *казвам нещо в лицето на някого* što znači 'direktno i iskreno reći *komu što*'. Spominje se i termin nulte desemantizacije uz dio ustaljenih izraza koji se uopće ne desemantiziraju, a ti izrazi se vežu uz frazeologiju u širem smislu. Najčešće na takve izraze možemo naići u raznim terminologijama i u izrazima iz različitih područja, npr. *полска мишка* i *яйца на очи*. (Fink-Arsovski 2002:7)

Postoje tri vrste frazema: fonetske riječi, skup riječi i frazemi sa strukturom rečenice. Osnova ove podjele je opseg frazema te je tako fonetska riječ opsegom najmanja frazeološka jedinica, a frazem sa strukturom rečenice najveća.

Fonetska riječ je frazem koji se sastoji od jedne autosemantičke i jedne ili više sinsemantičkih riječi, a najveći dio tih frazema se sastoji od imenice i prijedloga (*на крак*).

Skup riječi je frazem koji se sastoji od najmanje dviju autosemantičkih riječi. Ova grupa frazema se može podijeliti na: zavisni skup riječi i nezavisni skup riječi.

Zavisni skup riječi se dijeli na više skupina, a najbrojnije su imenička (*на бърза ръка*), glagolska (*слагам си/ сложа си главата в торбата*) i pridjevska (*вързан в краката*).

Frazemi sa strukturom rečenice su frazemi kojima je osnovni strukturni oblik rečenica koja može biti jednostavna rečenica (*не усещам земята под краката си*), zavisno složena rečenica (*да го обесят, ще се повлекат краката му*) i nezavisno složena rečenica (*в едното ми ухо влиза, от другото излиза*).

Postoji više oblika frazeoloških analiza. Strukturna analiza frazema odnosi se na opseg frazema, leksički sastav i određivanje glavne sintaktičke komponente.

Sintaktička analiza se bavi funkcijom frazema u rečenici, a semantička analiza porijeklom frazema, značenjem i određuje količinu motiviranosti pri samom nastanku frazema.

Frazemi se mogu podijeliti i s obzirom na porijeklo. Postoje nacionalni frazemi koji su nastali u jeziku u kojem se upotrebljavaju, a koji su iznikli vrlo često iz narodne kulture i običaja (*през кун за грощ*) i posuđeni frazemi koji su došli iz jednog jezika u drugi te su se u različitoj mjeri prilagodili ili ne jeziku koji ih je posudio. Posuđeni frazemi u bugarskom jeziku se u principu ne prevode nego se posuđuju direktno iz nekog jezika (*Cogito ergo sum*- аз мисля, следователно съществувам).

Proučavaju se i izvori frazema. Frazemi najčešće potječu iz narodne književnosti kao što su narodne pjesme, priče i poslovice (*мечешка услуга, сърби ме дясната ръка*), iz književnih djela (*да бъдеш или да не бъдеш*), iz različitih područja znanosti i ostalih djelatnosti kao što su glazba (*свиря първа цигулка*), sport (*вкарвам си автогол*) i kazalište (*играя главна роля*).

2.3. Somatski frazemi

Somatski frazemi su frazemi koji u svom sastavu imaju najmanje jednu sastavnicu koja označava dio tijela. Ova vrsta frazema su jedna od najbrojnijih skupina frazema, kako u hrvatskom jeziku tako i u mnogim drugim jezicima diljem svijeta.

Neki frazeolozi (K. Kröhn 1994:20; Földes 1985:21) smatraju somatskim frazemima i one frazeme koji kao sastavnicu imaju dio tijela životinja (Kovačević 2012:16). Međutim takvi frazemi neće ući u korpus ovog rada.

Somatski frazemi mogu nas uputiti u bolje upoznavanje kulture i povijesti nekog naroda te njihovih običaja. Samim time što je glavna sastavnica ovih frazema dio ljudskog tijela, ukazuje na vezu s čovjekom. Somatski frazemi opisuju vanjštinu ljudi, ljudske karakteristike, njihove osjećaje i stanja, njihove postupke, odnose s drugim ljudima, itd.

Pri usporedbi frazema dvaju jezika nameće se kontekst kulture i samim time se u nekim slučajevima onemogućava ili otežava prijevod frazema, ali otvara se mogućnost pronalaska ekvivalentnog frazema s obzirom na pojedinu somatsku sastavnicu frazema. Ako niti u tom pogledu ne postoji odgovarajući frazem, možemo se osloniti na značenje samog frazema koje nas može dovesti do odgovarajućeg frazema čija je struktura u tom slučaju vrlo često u potpunosti drugačija kao i same sastavnice frazema. Postoji i situacija kada se kulture toliko razlikuju da ne postoji niti jedan frazem koji bi odgovarao polaznom frazemu.

Tradicionalna simbolika ljudskih dijelova tijela igra veliku ulogu u nastanku somatskih frazema. (Kovačević 2012:16)

Tako je *nos* organ njuha, ali i predosjećaj za opasnost. U nekim kulturama pojedini dijelovi tijela imaju različitu simboliku. Tako je u hrvatskom jeziku *srce* simbol ljubavi, a u Kini je simbol ljubavi i intelektualnog napora (Kovačević 2012:16).

Broj frazema sa somatskom sastavnicom je velik ali kada bi se usporedio broj frazema u kojima je glavna somatska sastavnica vanjski dio tijela (*glava, ruka, noga*) i broj frazema sa somatskom sastavnicom unutarnjeg dijela tijela (*jetra, pluća, srca*), ova prva grupa frazema uvelike nadmašuje drugu grupu. Po mišljenju Barbare Kovačević (Kovačević 2012:17) grupa frazema sa somatskom sastavnicom vanjskog dijela tijela je plodno područje frazeologije upravo zbog toga što su okom vidljivi, imamo jasniju sliku o njima, više smo upoznati s njima i njihovim funkcijama. Istoimena autorica navodi i jednu iznimku, somatsku sastavnicu *srce*, koje je frazeološki plodno zbog tradicionalnog simboličkog pristupa.

U radu će biti obrađeni somatski frazemi koji kao glavnu sastavnicu imaju najmanje jedan dio ljudskog tijela.

3. Simbolika somatskih sastavnica

Glava

Glava je dio tijela čovjeka i životinja koji sadrži mozak, usta i osjetilne organe, dio tijela koji je sjedište uma, razuma i pameti. Glava je simbol snage i objave duha. Platon zaključuje da glava ima oblik kugle, a budući da je kugla najsavršenije tijelo, Platon ju uspoređuje s cjelokupnim svemirom te time tvrdi da je ona mikrokozmos. U raznim mitologijama se spominju bića koja imaju više glava. Tako te glave mogu označavati različite aspekte moći (troglavi bog Jedno), beskrajnu plodnost (zmija sa sedam glava, naja), itd. Isto tako Bog Janus ima glavu s dva lica kako bi mogao vidjeti budućnost i prošlost. Iako su misli i misaoni procesi po mišljenju većine svjetskih kultura, usko vezane uz glavu, u izvornoj hebrejskoj predaji glava nije bila središte misli, već srce.

Gali su po svojim ratničkim običajima odsijecali glave svojim pobijeđenim neprijateljima. Glave su odnosili kući privezane o vratove svojih konja, gdje su ih njihove žene konzervirale u ulju. Odsijecanje glave je uobičajeno za Gale i za Irce, tako ovdje glava predstavlja simbol ratničke snage i vrijednosti.

U nekim kulturama su plemenske djevice zahtijevale odsječene glave jer su bile uvjerene ako njihov muškarac ne može donijeti glavu, nije sposoban oploditi svoju izabranicu.

Lice

Lice je prednji dio glave. Na čovjekovu licu se mogu vidjeti njegove misli i osjećaji, pa je time lice simbol samoga čovjekovog bića. Budući da čovjek ne može vidjeti svoje lice bez zrcala smatra se da je lice za drugoga ili za Boga. Drugom čovjeku se preko lica pokazuje unutrašnje Ja, najskrivenija i najmističnija tajna biti svakog čovjeka. Lice čovjeka drugi vidi onakvim kakvo ono ustvari jest i kakvim ga taj sam čovjek neće nikada niti vidjeti. Zbog toga

lice odaje o čovjeku više stvari nego ijedan drugi dio tijela. Kad lice više ne izražava unutarnji svijet čovjeka, ono se smatra svojevrsnom maskom. Zanimljiva je činjenica da se riječ lice u hebrejskom upotrebljava uvijek u množini. Pretpostavlja se da je to zbog toga jer lice predstavlja osobu sa svim njenim raspoloženjima, osjećajima i postupcima. Osim navedenih značenja, lice se upotrebljava i u značenju osoba. Gubitak lica označava gubitak dostojanstva i osobne vrijednosti. Postoji veza između lica i Boga, pa tako „vidjeti lice Jahvino“ znači da Jahve nekoga blagonaklono prima. Lice se povezuje i s najpoznatijim mitom o Narcisovu licu.

Oko

Oko kao osjetilo vida omogućuje spoznaju, pokazuje razlike, sudjeluje u donošenju suda i odluke. Oko se povezuje s vidovitošću u mnogim kulturama. Poznat je izraz „Božjega svevidnog oka“, koje za razliku od čovjekovog oka vidi sve i time ukazuje na njegovu sveprisutnost. Kiklopovo jedno oko i mnoštvo Argosovih očiju označuju podljudsko stanje. Postoji i izreka „oči su ogledalo duše“ jer se kroz oči mogu spoznati tuđi osjećaji, skrivene misli i želje. Oko bez kapaka je simbol esencije i Božje spoznaje, a može simbolizirati i osobu, vještinu, pažnju, itd. Simbolika očiju je obično povezana s inteligencijom, oprezom, moralnošću i istinom.

Nos

Nos sam po sebi nema toliku važnost kao glava, ali zanimljiva je činjenica da većina kultura ima istu predodžbu o nosu što se tiče njegovog oblika, funkcije i promjenama boje koje se događaju zbog promijene tjelesne temperature ili kada je čovjek pod utjecajem alkohola. Nos je simbol oštroumnosti, vodi čovjeka kroz život, te poput oka ukazuje na dobre i loše stvari.

Usta

Usta su otvor kroz koji prolazi, hrana, dah i riječi, znači da su čovjeku prijeko potrebna za život. Usta su simbol koja imaju stvaralačku moć ali isto tako imaju i moć uništenja. U alkemijskoj simbolici usta odgovaraju Merkuru, koji je oduvijek bio simbol mudrosti. Postoji drevna freska gdje Horus otvara Ozirisova usta i unutra gura spravu za "vađenje duše", pa su po tom vjerovanju usta vrata iza kojih se nalazi ljudska duša.

Uho

Uho je organ poimanja i simbol komunikacije. Simbolika uha različita je u raznim kulturama. Dok su u većini kultura izdužene uši, koje podsjećaju na magareće uši, simbol tvrdoglavosti i gluposti, na što nam ukazuje i mit o kralju Midi, u Kini su duge uši simbol mudrosti i besmrtnosti. U kršćanskoj tradiciji uho je simbol pokoravanja Bogu i njegovoj riječi. Prema psihoanalitičkoj teoriji, unutarnje uho predstavlja muški ud, a unutrašnji kanal žensku vaginu.

Ruka

Ruke su čovjekovi gornji udovi i sama riječ ruka podrazumijeva cijelu ruku, od ramena pa do prstiju. Ruka je simbol snage, vlasti, molbe za pomoć, zaštite i pravde. Ruka je simbol izdvajanja samim time što razlikuje ljude od životinja. Jedna od važnijih značajki koja je vezana za ruku je djelatnost. Uzdignute ruke u kršćanskoj religiji označavaju prizivanje Boga, kao i u mnogim drugim religijama. Desna ruka je simbol racionalnog i svjesnog, dok je lijeva ruka simbol slabosti i smrti.

U povijesti se često spominje odsijecanje ruku koja su bile sprovedena iz vjerskih i obrednih razloga, kažnjavanja, uljepšavanja i ukrašavanja. Velik broj naroda je pribjegavao toj vrsti kažnjavanja, pa tako to nije bila nikakva rijetkost

u starom Rimu, u Japanu, Kini, Africi i zemljama Dalekog i Bliskog Istoka. Ruke su simbol komunikacije osobito kada se govori u kontekstu gluhoonijemih osoba.

Noga

Noge su donji čovjekovi udovi koji služe za pokretanje čovjeka te su samim tim simbol društvene povezanosti. Bambare, narod koji živi u zapadnoj Africi, smatraju da je noga uz spolni ud, nos i usta, organ koji je odgovoran za povezivanje ili nepovezivanje zajednice. Noga je, kao i spolni ud, simbol života. Noga predstavlja i neposredni kontakt s majkom zemljom ali isto tako se noge svetaca smatraju provodnikom magičnih i duhovnih moći koje on gubi kada dođe u dodir s tlom. Noga ima simboliku stabilnosti, samostalnosti, zdravlja, snalažljivosti. Negativna konotacija je vezana uz lijevu nogu jer lijeva noga simbolizira nespretnost i loše raspoloženje.

4. Semantička analiza frazema sa somatskom sastavnicom

Semantička analiza se odnosi na značenje frazema, stupanj desemantizacije određenih sastavnica frazema i na motivaciju frazema. Desemantizacija frazema može biti potpuna i djelomična. Potpuna desemantizacija je prisutna kod onih frazema u kojima su desemantizirane sve sastavnice frazema, odnosno kada te sastavnice više nemaju svoje primarno leksičko značenje (*докато мигнеш с очи* ima značenje 'velikom brzinom, odmah'), a kod djelomične desemantizacije su neke sastavnice zadržale svoje primarno leksičko značenje, dok druge sastavnice tog istog frazema nisu (*на широка нога живея* ima značenje 'živjeti raskošno'). U ovom radu su zastupljeni frazemi s djelomičnom i potpunom desemantizacijom.

Motivacija frazema se odnosi na motiv na temelju kojega je neki frazem nastao, tako su somatski frazemi motivirani vanjskim izgledom čovjeka, njegovim karakterom, ponašanjem, gestama ali i funkcijama pojedinih dijelova tijela. Prema Ivani Vidović-Bolt (Vidović-Bolt 2004:73) frazeološka motivacija može biti konkretna, asocijativna i apsurdna. Konkretni motivi su motivi koji se temelje na slici koja se nalazi u semantičkom talogu¹, a iz koje se lako može iščitati značenje pojedinog frazema (*измервам/ измеря от глава<та> до нему<ме>*). Asocijativni motivi se mogu iščitati iz frazema simbolikom same somatske sastavnice i iz frazema koji su motivirani čovjekovom osobinom, ponašanjem i odnosom koji su povezani s životinjama (*без да ми падне косъм от главата*). Apsurdni motivi su oni koji nemaju logičnog objašnjenja (*тън като пън*).

¹ *Semantički talog* se u hrvatskoj frazeološkoj literaturi naziva i *frazemska pozadinska slika*. Željka Fink-Arsovska ovaj je pojam nazvala *značenjskim talogom* i objasnila ga rekavši da je riječ „o unutarnjoj slici koja motivira značenje frazema“. To znači da leksičko značenje pojedine sastavnice frazema ne nestaje u potpunosti, već da zajedno s drugim sastavnicama tvori sliku koja onda utječe na stvaranje frazeološkog značenja.

4.1. Frazemi sa somatskom sastavnicom *глава*

Budući da je glava jedan od najvažnijih dijelova ljudskog tijela, može se primijetiti i da je frazeološki veoma plodna. Tako frazemi iz odabranog korpusa sa somatskom sastavnicom *глава* opisuju ljudske karakteristike, ljudsko stanje i mentalne sposobnosti, međuljudske odnose i ljudsko ponašanje, životnu situaciju, a može izražavati i način u nekim slučajevima.

a) Frazemi koji opisuju ljudske karakteristike

акълът ми не е в главата 'o osobi koja je nepažljiva i neusredotočena'

имам глава <на раменете си> 'o osobi koja je pametna'

бръмбари бръмчат в главата ми 'o osobi koja je lakomislена i neozbiljna'

куха глава 'glupa osoba'

дебела глава 'tvrdoglav čovjek'

качвам се/ кача се на главата на някого 'dosaditi *коту*, biti nepodnošljiv *коту*'

не съм добре с главата 'o osobi koja je luda'

една му глава, а сто му езика 'o osobi koja je otresita, drska'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani, a postoji i povezanost ovih frazema sa simbolikom sastavnice *глава*, odnosno prisutna je asocijativna motivacija, jer se *глава* u ovim frazemima povezuje s misaonim procesima i posljedicama tih istih procesa te s nedostatkom istih.

Bugarski frazemi koji imaju hrvatske ekvivalente su: *бръмбари бръмчат в главата*, *дебела глава*, *не съм добре с главата* i *имам глава на раменете си*.

Sastavljajući ovaj korpus, naišla sam na bugarske frazeme koji imaju strukturne ekvivalente u hrvatskom ali nemaju isto značenje u oba jezika. Takvu jezičnu

pojavu možemo nazvati frazeološkim lažnim prijateljima, a oni mogu uzrokovati pogreške prilikom prevodenja.

U hrvatskom postoji frazem *nemati mozga u glavi* koji je djelomično sličan frazemu *акълът ми не в главата*, a navedenom hrvatskom frazemu u potpunosti odgovara bugarski frazem *кукувица ми е изпила акъла*.

Postoji frazem *nositi na ramenu glavu*, za kojega bi se moglo reći da je ekvivalent frazemu *имам глава на раменете си*, ali nije jer se hrvatski frazem koristi u značenju 'biti živ', to su tzv. lažni prijatelji.

b) Frazemi koji opisuju ljudsko stanje i mentalne sposobnosti

удрям/ударя в главата= *подкосяват ми се краката* 'nalaziti se pod utjecajem alkohola' (Пих само една бира, но веднага ме удари в главата/подкосиха ми се краката.)

бия си главата 'naporно razmišljati i tražiti odgovor ili rješenje'

върти ми се над главата 'plašiti se čega što nas čeka'

давам си/дам си главата 'žrtvovati se'

избивам си от главата нецo или някого 'prestati misliti na koga ili na što'

качва ми се кръвта в главата 'jako se naljutiti'

навеждам/наведа глава 'očajavati, brinuti se'

не ми излиза от главата някой или нецo 'ne moći zaboraviti'

не ми сече главата 'teže shvaćati'

отрязвам си главата 'biti uvjeren' (Ще си отрежа главата ако това не е вярно.)

без да ми падне косъм от главата 'ništa se loše neće dogoditi *kome*'

бия си главата с два камъка 'žaliti za čime'

виси ми на главата 'morati obaviti kakav posao ili što slično' (Колкото и да отлагам това, все на моята глава виси.)

завъртяло ми се е в главата 'stalno misliti na što'

не вдигам/вдигна глава<та си> 'biti opterećen s mnogo posla'

ражда ми/ роди ми главата 'izmisliti neki plan ili rješenje'

горе главата 'ohrabri se, razvedri se'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i povezani su sa simbolikom glave što možemo vidjeti i po nazivu grupe u koju su svrstani, jer prikazuju različita stanja i osjećaje koji su svojstveni ljudima te su njima motivirani.

Većina frazema ima hrvatske ekvivalente, a za tri frazema nisam pronašla ekvivalente u hrvatskom jeziku: *върти ми се над главата, ражда ми/ роди ми главата* i *виси ми на главата*.

Frazem *завъртяло ми се е в главата* ima lažnog prijatelja u hrvatskom jeziku *zavrtjeti se (u glavi) komu* 'imati vrtoglavicu'.

c) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose i ljudsko ponašanje

вдигам/ вдигна глава 'pobuniti se; ohrabriti se, uzoholiti se '

гладя с перце <по главата> някого 'ponašati se blagonaklono prema kome iako to nije zaslužio'

завъртявам/ завъртя главата на някого 'osvojiti koga (u smislu ljubavi)'

измервам/ измеря от глава<та> до нети<те> 'procijeniti koga po njegovom izgledu'

качвам се/ кача се на главата на някого 'dosaditi komu, biti nepodnošljiv komu'

кълцам сол на главата на някого 'prigovarati kome'

махвам се/ махна се от главата на някого 'prestati kome dosađivati i gnjaviti koga' (Махни ми се от главата. Много си досаден.)

на главата си стънвам/ стъня 'truditi se što postići'

напъхвам/ напъхам бъмбар<и> в главата 'utuviti u glavu komu neku misao koja ga počne mučiti'

обърквам главата на някого 'loše utjecati na koga'

сапунисвам/ сапунисам главата на някого 'grditi koga'

ям главата на някого 'mučiti ili gnjaviti koga'

ходя като муха без глава 'besciljno lutati'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani, a sljedeći frazemi nemaju ekvivalent jednake strukture i značenja u hrvatskom jeziku: *гладя с перце <по главата>* 'някого, махвам се/ махна се от главата на някого, на главата си стъпвам/ стъпя і ям главата на някого'.

Frazem *вдигам/ вдигна глава* postoji i bugarskom i u hrvatskom jeziku ali u bugarskom ima značenje 'pobuniti se', a u nekim kontekstima može imati i značenje 'ohrabriti se, uzoholiti se' (Вдигни най-послед глава, осмели се да погледнеш очи в очи проблема си и да го решиш.). U hrvatskom ovaj frazem ima samo jedno značenje koje glasi 'ohrabriti se, uzoholiti se'.

d) Frazemi koji opisuju životnu situaciju

давам си/ дам си главата 'žrtvovati se'

завирам/ завра глава в пясъка 'ne željeti se suočiti s neugodnim činjenicama',
запалила ми се главата 'imati puno problema u životu i ne znati otkuda ih početi rješavati'

минава ми през главата 'preživjeti velike teškoće i neugodnosti'

огън ми гори на главата 'naći se u teškom položaju'

слагам си/ сложа си главата в торбата 'izložiti se riziku, opasnosti'

Svi frazemi su potpuno desemantizirani i samo frazem *огън ми гори на главата* nema svoj ekvivalent u hrvatskom, a svi ostali hrvatski ekvivalenti se nalaze u rječniku na kraju rada.

Frazem *завирам/ завра глава в пясъка* je vrlo zanimljiv zbog toga što se ovaj frazem ne odnosi na glavu čovjek već na glavu noja koji prilikom opasnosti zabije glavu u pijesak. Međutim takvo ponašanje nojeva u prirodi nije poznato. Poznato je da nojevi guraju glavu u rupe u zemlji zbog klimatskih uvjeta, a ne

zbog straha. Tako je krivo protumačena slika noja s glavom u pijesku, a iz nje je nastao gore navedeni frazem. (Kovačević 2012:249)

e) Frazemi koji izražavaju način

глава до глава 'jedan do drugoga'

на своя глава 'svojevoljno'

от глава <та> до нети <те> 'u potpunosti'

Svi frazemi su potpuno desemantizirani, a frazem *глава до глава* nema svoj ekvivalent u hrvatskom dok frazem *на своя глава* ima samo značenjski ekvivalent, jer je u hrvatskoj varijanti tog frazema prisutna druga sastavnica (*на своју руку*).

4.2. Frazemi sa somatskom sastavnicom *лице*

Lice je važan dio tijela jer kada se prvi puta upoznajemo s nekim ili kada nekoga sretnemo, pogledamo tu osobu u lice s kojeg možemo iščitati osjećaje, misli, raspoloženje i stavove ali i tajne te iste osobe.

Frazemi sa somatskom sastavnicom *лице* uglavnom opisuju međuljudske odnose, ponašanje čovjeka, vanjski izgled čovjeka i stanje čovjeka, te se može primijetiti da su u skladu sa simbolikom samog lica. Dva frazema iz ovog korpusa ne odnose se isključivo na čovjeka, a oni su: *давам лице на нецо* i *заличавам от лицето на земята*. U ovom primjeru frazema *заличавам от лицето на земята* sastavnica *лице* je upotrijebljena kao metafora za površinu zemlje.

a) Frazemi koji opisuju međuljudski odnose

казвам нецо в лицето на някого 'direktno i iskreno reći *коти што*'

плюя в лицето на някого 'izražavati prijezir prema kome'

умивам лицето на някого 'pomoći kome da dokaže nevinost'

b) Frazemi koji opisuju ponašanje čovjeka

заличавам от лицето на земята 'uništiti koga ili što u potpunosti'

показвам истинското си лице 'pokazati svoju pravu narav'

c) Frazem koji opisuje vanjski izgled čovjeka

направя кисело лице 'izgledati nezadovoljno i ljuto'

d) Frazem koji opisuje stanje čovjeka

плюя си на лицето 'izgubiti osjećaj za sram'

e) Frazem *давам лице на нещо* ima značenje 'uljepšati što' te se koristi kada se želi opisati uljepšavanje nečega.

Svi navedeni frazemi imaju svoje ekvivalentne frazeme u hrvatskom jeziku, osim frazema *умивам лицето на някого*, *плюя си на лицето* i *давам лице на нещо*. U hrvatskom postoji frazem *pljunuti u lice komu* koji je sličan bugarskom frazemu *плюя си на лицето*, ali ima značenje 'vrijeđati koga'.

U frazemu *давам лице на нещо* motivacija je lica u smislu izgleda, tj. vanjštine osobe.

Djelomičnu desemantizaciju imaju sljedeći frazemi: *казвам нещо в лицето на някого*, *заличавам от лицето на земята* i *показвам истинското си лице*, a svi ostali imaju potpunu desemantizaciju.

4.3. Frazemi sa somatskom sastavnicom *око*

Frazemi sa somatskom sastavnicom *око* su frazemi koji su, zajedno sa frazemima sa somatskom sastavnicom *ръка*, drugi po brojnosti (iza frazema sa somatskom sastavnicom *глава*) u ovom korpusu. To ukazuje na važnost ovog osjetila. Ova somatska sastavnica može simbolizirati pažnju, dragocjenost, osobu, predosjećaj te se vrlo često ova sastavnica nalazi u frazemu kojim se opisuje neki karakter ili osjećaj.

a) Frazemi koji opisuju karakter i sposobnost čovjeka

имам дебели очи 'o osobi koja je besramna'

имам набито око 'lako i dobro zapažati'

и на гърба си имам очи 'vidjeti sve'

меки ми са очите 'o osobi koja je dobra i milostiva'

не ми мига (мигва/ мигне) окото 'biti hrabar i ne kolebati se'

пада/ падне булото от очите ми 'shvatiti ili vidjeti istinu'

Svi navedeni frazemi imaju potpunu desemantizaciju, a frazemi koji imaju hrvatski ekvivalent su: *имам набито око*, *не ми мига (мигва/ мигне) окото* i *пада/ падне булото от очите ми*.

Ovi frazemi uglavnom izražavaju pozitivne, ali i neke negativne osobine čovjeka, što upravo odgovara onoj izreci da su oči „ogledalo duše“ i da se u njima mogu vidjeti karakter i osjećaji čovjeka.

Frazem *и на гърба си имам очи* je poseban po tome što sadrži dvije somatske sastavnice *гърб* i *око*.

b) Frazemi koji opisuju stanje čovjeka

бия в (на) очи 'privlačiti pažnju'

вадя си очите 'mučiti se s poslom u kojem je važno neprestano pažljivo gledati'

въртя очи като лисица 'praviti se naivan'

гледам с лошо око някого или нещо 'nemati dobar osjećaj u svezi koga ili čega'

докато очи гледат 'dok sam živ'

звезди ми излизат/ излязат от очите 'osjećati jaku bol'

изцъклям/ изцъкля очи 'umrijeti'

не затварям/ затворя очи 'biti budan'

облеувам/ облеуця очи 'jako se iznenaditi'

Svi frazemi su potpuno desemantizirani, osim frazema *докато очи гледат* koji je djelomično desemantiziran. Svi frazemi imaju svoj hrvatski ekvivalent osim frazema *въртя очи като лисица* i *докато очи гледат*.

Frazem *въртя очи като лисица* motiviran je osobinama lisice. Lisica se odlikuje izoštrenim sluhom, dobrim vidom, izvanrednim njuhom, a svemu tome treba dodati nagonски oprez prema čovjeku, koji je potiče da se ponaša vrlo mudro i promišljeno.

Frazem *звезди ми излизат/ излязат от очите* ima svoj ekvivalentni frazem u hrvatskom ali glavnu sastavnicu zamjenjuje glagol *vidjeti* koji je semantički vezan uz nju, pa tako frazem glasi *vidjeti sve zvijezde*.

Zatvaranje očiju je često metafora za smrt što je vidljivo i u ova dva frazema *докато очи гледат* i *изцъклям/ изцъкля очи*.

По примjerу frazema *облеувам/ облеуця очи* možemo zaključiti da u očima često možemo vidjeti nečiju reakciju jer to je nešto što čovjek ne može svjesno kontrolirati, upravo zbog toga što очи nikad ne lažu, one prikazuju pravu, iskrenu trenutnu reakciju neke osobe.

c) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose i ljudsko ponašanje

вземам/ взема на око някого 'željeti činiti zlo kome'

вземам/ взема очите (окото) на някого 'svidati se kome'

вместо да изпиша вежди, изваждам очи 'napraviti što loše sebi ili drugima u pokušaju da se napravi što dobro'

въртя очи<те си> 'koketirati'

гледам с други очи на някого или на нещо 'promijeniti mišljenje o kome ili o čemu'

гълтам с очи *някого или нещо* 'gledati koga ili što s velikom požudom'

да не те виждат очите ми 'ne željeti vidjeti koga'

държа под око 'paziti ili nadzirati koga'

затварям си/ затворя си очите пред нещо 'o osobi koja se pravi da ništa ne vidi i ne shvaća'

издигам се/ издигна се в очите на някого 'biti više cijenjen od strane drugoga'

на четири очи 'nasamo s kime'

не изпускам/ изпусна от очи *някого или нещо* 'neprestano koga pratiti pogledom ili pratiti općenito'

окото ми е все в чашката 'često piti alkohol'

правя мили очи на някого 'umiljavati se i ugađati kome'

трън в очите на някого 'velika smetnja kome'

хвърлям/ хвърля прах в очите на някого 'spriječiti koga da vidi istinu'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani osim frazema *да не те виждат очите ми* koji je djelomično desemantiziran.

Svi navedeni frazemi imaju svoj hrvatski ekvivalent osim sljedećih frazema:

вземам/ взема на око *някого*, *вместо да изпиша вежди, изваждам очи*,
правя мили очи на някого.

U hrvatskom postoji frazem *treptati očima* koji je sličan frazemu *въртя очи<те си>* s obzirom na njegovo značenje. Simbolika treptanja očima ukazuje na tajnovitost, a ono je najmoćnije sredstvo privlačenja tuđe pažnje.

Frazem *вземам/ взема на око* *някого* može na prvi pogled podsjetiti na frazem *uzeti koga, što na oko* ali hrvatski frazem ima značenje 'početi uporno motriti i paziti koga ili što; nanišaniti koga ili što'.

Frazem *хвърлям/ хвърля прах в очите на някого* internacionalnog je karaktera. Motiviran je antičkim svijetom i poznatom triku pri mačevanju kada tokom borbe jedan od boraca baca pijesak ili prašinu u oči svom suparniku kako bi ga trenutno onesposobio za borbu. Bitno je spomenuti da se u hrvatskoj varijanti ovog frazema kao sinonimi *prašini* javljaju *pijesak* i *pepeo*.(Kovačević 2012:264)

d) Frazemi koji opisuju način i vrijeme

без да ми мигне око 'bez razmišljanja'

докато мигнеш с очи 'vrlo brzo, u trenu'

Oba navedena frazema su potpuno desemantizirana i oba imaju svoje hrvatske ekvivalente.

Postoji frazem *ne trepnuti okom* koji je sličan frazemu *без да ми мигне око*, međutim on nije njegov ekvivalent jer hrvatski frazem ima značenje 'ne reagirati na što'.

e) Frazemi koji opisuju način na koji čovjek što gleda

навеждам/ наведе очи < към земята > 'gledati prema dolje zbog srama'

очите ми станаха на ластик 'početi gledati radozno, s velikim zanimanjem'

хвърлям/ хвърля <<по> едно око > 'pogledati na brzinu'

Sva tri frazema su potpuno desemantizirana i jedino frazem *навеждам/ наведе очи < към земята >* nema svoj hrvatski ekvivalent.

Frazem *хвърлям/ хвърля <<по> едно око >* može podsjetiti na hrvatski frazem *bacati/baciti oko na koga, na što* ali ovaj hrvatski frazem ima drugo značenje koje glasi 'motriti koga, interesirati se za koga'.

- f) Frazem *вземам си/ взема си очите* koji opisuje kretanje i ima značenje 'otići iz nekog mjesta i nikada se ne vratiti'. Ovaj frazem je potpuno desemantiziran i ima svoj hrvatski ekvivalent ali glavna sastavnica tog frazema nije somatska .
- g) Frazem *нямам дори сълзи в очите* koji opisuje status čovjeka i ima značenje 'biti jako siromašan'. Ovaj frazem je potpuno desemantiziran i ima svoj značenjski ali ne i strukturni ekvivalent u hrvatskom (*stigla koga suza sirotinjska*).
- h) Frazem *за черните очи на някого* ima značenje 'bez ikakve koristi *za koga*', potpuno je desemantiziran i nema ekvivalent u hrvatskom.

4.4. Frazemi sa somatskom sastavnicom *нос*

Frazemi sa sastavnicom *нос* opisuju ljudski ponos, nametljivost i često se ovaj dio tijela povezuje s mirisom, što nije uopće čudno, s ljutnjom i drugim negativnim situacijama koje su povezane s čovjekom.

a) Frazemi koji opisuju ljudski karakter

виря нос<а си> 'umisliti se'

не виждам/ видя по-далеч от носа си 'biti vrlo ograničen'

душата ми е под носа 'o osobi koja je nestrpljiva'

Svi frazemi su potpuno desemantizirani i jedino frazem *душата ми е под носа* nema ekvivalent u hrvatskom. Motiviranost dvaju frazema *виря нос<а си>* i *не виждам/ видя по-далеч от носа си* objašnjavamo njuhom tj. nosom kao simbolom ponosa.

b) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose i ljudsko ponašanje

бутам си носа някъде 'miješati se u tuđe stvari'

вадя от носа на някого нещо 'neprestano podsjećati *koga* na nešto što sam mu učinio',

водя за носа някого 'upravljati *kime*'

натривам носа на някого 'ljutiti se *na koga*, prigovarati *kome*'

затварям/ затворя вратата под носа на някого 'ne primiti *koga* u kuću'

Svi frazemi su potpuno desemantizirani. Frazem *водя за носа някого* jako podsjeća na hrvatski frazem *повући/вући за нос*, ali hrvatski frazem ima značenje 'prevariti/varati *koga*'.

Svi ostali frazemi imaju ekvivalent u hrvatskom, s time da frazem *вадя от носа на някого нещо* u hrvatskoj varijanti za sastavnicu ima glagol *nabijati*.

c) Frazemi koji opisuju ljudsko stanje

не си показвам/ покажа носа навън 'ne izaći, ne pojaviti se'

обесвам/ обеса нос 'pasti u očaj, izgubiti hrabrost'

излиза ми/ излезе ми из носа 'iskusiti neugodne posljedice *zbog čega* počinjenog'

(Излезе ми из носа тая ваканция. Сега трябва да работя и ден и ноц.)

Sva tri frazema su potpuno desemantizirana i imaju ekvivalente u hrvatskom.

d) Frazem *под носа ми* koji ima značenje 'veoma blizu' i koji ukazuje na mjesto, potpuno je desemantiziran i ima ekvivalent u hrvatskom.

e) Frazem *бия в носа* koji ima značenje 'imati intenzivan miris', koji je potpuno desemantiziran i nema ekvivalent u hrvatskom, a motiviran je nosom kao organom njuha.

4.5. Frazemi sa somatskom sastavnicom *уста*

Frazemi sa somatskom sastavnicom *уста* u velikom broju se poklapaju sa simboličnim značenjem sastavnice *уста*. Usta imaju glavnu ulogu u procesu uzimanja hrane ali i u procesu govora samim time što se jezik nalazi u ustima. Može se vidjeti iz samih frazema ovog korpusa da su frazemi s ovom somatskom sastavnicom uglavnom povezani uz govor ili šutnju.

a) Frazemi koji opisuju ljudski karakter

едно ми <е> на устата, <а> друго <ми е> на сърцето 'o osobi koja je neiskrena licemjerna'

змия му е плюла в устата 'o osobi koja je zla'

имама <оце> жълто около (на, край, по) устата <си> 'biti nezreo, biti mlad'

мед ми кане от устата 'o osobi koja je slatkorječiva'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani. Frazemi *мед ми кане от устата* i *имама <оце> жълто около (на, край, по) устата <си>* imaju ekvivalente u hrvatskom koji su navedeni u rječniku na kraju rada. Potonji frazem postoji u drugačijoj varijanti koja nema istu somatsku sastavnicu kao polazni frazem, koja glasi *biti žut oko kljuna*.

Frazem *змия му е плюла в устата* osim somatske sastavnice sadrži i zoonimsku sastavnicu *zmija* i frazem je motiviran zmijom kao zlom i opasnom životinjom.

b) Frazemi koji opisuju stanje čovjeka

не е лъжица за моята уста 'ne odgovara mojim mogućnostima'

оставам/остана с пръст в уста<та> 'o osobi koja je nasamarena'

преханвам <си>/преханя <си> устата 'silno se iznenaditi'

бият ме устата ми 'dovoditi samoga sebe u neugodnost'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i ni za jednoga nisam pronašla odgovarajući hrvatski ekvivalent s navedenom somatskom sastavnicom. U hrvatskom postoje frazemi *pregristi jezik, ugristi se (ujesti se) za jezik* i *ugristi se (ujesti se) za usnu* koji u usporedbi s frazomom *npexaнвам <cu>/ npexaня <cu> ycтaтa* imaju različite sastavnice i značenje, ali imaju sličnu sliku, semantički su bliski.

U semantičkom talogu frazema *pregristi jezik, ugristi se (ujesti se) za jezik* i *ugristi se (ujesti se) za usnu* je slika čovjeka koji se naglo trgnuo i prestao govoriti jer je shvatio da ne smije ili ne želi reći nešto što zna samo on. A frazem *ugristi se (ujesti se) za usnu* nosi još i sliku nervoznog nagrizanja usnice. (Kovačević 2012:224)

c) Frazemi koji opisuju ljudsko ponašanje i međuljudske odnose

вадя зaлѣка от устата на някого 'uzimati bez milosti *od koga*'

вкарвам/ вкарам в устата на вълка някого 'dovesti *koga* u nevolju'

влизам/ вляза в устата на някого 'biti tema razgovora'

златни ти уста 'odobravanje neposredno nakon čijih riječi ili čina'

слагам/ сложа на тона <на устата> някого 'poslati *koga* da preuzme svu odgovornost'

тегля думите с ченгел <от устата> на някого 'teško natjerati *koga* da govori'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani, a sljedeći frazemi nemaju hrvatske ekvivalente: *вкарвам/ вкарам в устата на вълка, слагам/ сложа на тона <на устата> някого* i *тегля думите с ченгел <от устата> на някого*.

Frazem *вадя зaлѣка от устата на някого* je motiviran time što usta sudjeluju u hranjenju, a u hrvatskom postoji djelomičan ekvivalent *uzeti/uzimati (oteti/otimati) kruh (zalogaj) iz usta komu* koji se uglavnom koristi kada država ili poslodavac uskraćuju ljudima dostojan život.

Pridjev *zlatan* i glagol *pozlatiti* u frazemu *златни ти уста* i hrvatskom ekvivalentu *pozlatila ti se riječ (usta, ruka)* imaju pozitivnu konotaciju. Svi se navedeni frazemi temelje na simbolici usta kao organa govora, koji omogućuje komunikaciju među ljudima pa stoga opisuju međuljudske odnose.

d) Frazemi koji opisuju misaone i govorne procese

вземам/ взема думата от устата на някого 'misliti što i druga osoba te potom to reći'

вързана ми е устата 'ne moći što reći ili se dobro izraziti'

затварям си/ затворя си устата 'ušutjeti'

каквото ми дойде на уста<та> говоря 'govoriti bez razmišljanja'

кривя си устата 'lagati'

на устата ми е 'kada *tko* zna što, ali ne može se taj čas sjetiti i reći'

не зная мярка на устата 'govoriti bez mjere i procjene'

не искам уста назаем 'moći pronaći odgovarajući odgovor u svakom trenutku'

с половин уста 'tiho, jedva čujno'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani osim frazema *не зная мярка на устата* koji je djelomično desemantiziran. Sljedeći frazemi nemaju hrvatski ekvivalent: *кривя си устата, не зная мярка на устата*.

I ova skupina frazema je motivirana ustima kao organom govora pa izražava čovjekov govor ili šutnju.

Frazem *с половин уста* ima i još jedan značenjski ekvivalent koji glasi govoriti (promrmljati/ mrmljati) sebi u bradu koji ima značenje 'nerazgovijetno i veoma tiho reći/ govoriti *što*'.

Frazem *не искам уста назаем* ima djelomični ekvivalent u poslovice „svakom loncu poklopac“.

4.6. Frazemi sa somatskom sastavnicom *ухо*

Frazemi sa somatskom sastavnicom uho su pokazali da su u velikoj većini povezani sa samom simbolikom tog osjetila. S obzirom na to u ovoj analizi se pokazalo da su ovi frazemi prvenstveno povezani s primarnom funkcijom uha (sluh) i pamćenjem.

a) Frazemi koji opisuju stanje čovjeka i njegove mentalne sposobnost

лежа на това ухо 'računati na *što* nesigurno i ne predvidjeti neugodna iznenađenja'

опъвам уши от глад 'gladovati'

пиша си го на ухото 'dobro zapamtiti *što*'

порастват ми/ пораснат ми ушите 'o osobi kojoj naraste samopouzdanje zbog postignutog uspjeha'

в едното ми ухо влиза, от другото излиза 'olako uzimati, brzo zaboravljati'.

b) Frazem koji opisuje vanjski izgled čovjeka

вестник да четеш през ушите ми 'o osobi koja je jako mršava'.

c) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose

давам/ дам ухо 'oslušivati *koga* ili *što*; slušati *što* pažljivo'

и стените имат уши 'kao upozorenje da treba biti oprezan i paziti što se govori'

с едно<то> ухо слушам 'slušati *koga* napola, bez puno pažnje'.

d) Frazem *кога<то> си видя ушите* koji se upotrebljava u značenju 'nikada'.

Sljedeći frazemi nemaju ekvivalente u hrvatskom: *лежа на това ухо, опъвам уши от глад, порастват ми/пораснат ми ушите, вестник да четеш през ушите ми* i *кога<то> си видя ушите*.

Djelomičnu desemantizaciju imaju sljedeći frazemi: *с едно<то> ухо слушам, порастват ми/пораснат ми ушите* i *опъвам уши от глад*, a svi ostali imaju potpunu desemantizaciju.

4.7. Frazemi sa somatskom sastavnicom *ръка*

Frazemi sa somatskom sastavnicom *ръка* su veoma brojni zbog toga što je ta somatska sastavnica jedan od dijelova ljudskog tijela koji ima glavnu ulogu u skoro svim djelatnostima koje čovjek obavlja čak i u komunikaciji. Ova somatska sastavnica može simbolizirati djelatnost, pomoć, moć, osobu, odgovornost, itd.

a) Frazemi koji opisuju karakter i sposobnosti čovjeka

държа и хляба и ножа<в ръцете си> 'imati svu vlast u rukama'

дясна ръка 'glavni pomoćnik'

здрава ръка 'osoba koja čvrsto i strogo provodi vlast'

златни ми са ръцете 'biti spretan, sposoban'

имам в ръката си 'poznavati što temeljito'

имам две леви ръце 'biti nespretan'

имам дълга ръка 'biti kradljivac'

имам широка ръка 'biti darežljiv'

лека ми е ръката 'o osobi koja uspijeva u svemu što radi'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i imaju ekvivalente u hrvatskom.

Frazem *имам в ръката си* u hrvatskoj varijanti tog istog frazema nema *ruku* kao sastavnicu nego *prst* i glasi *imati što u malom prstu*.

U hrvatskom jeziku postoji frazem *imati laku ruku*, ali za razliku od bugarskog frazema *лека ми е ръката*, ima značenje 'ne zadati jak udarac *komu*'.

Frazem *лека ми е ръката* ima djelomični ekvivalent *ide (polazi) od ruke (za rukom) кому што*.

Frazemi *имам две леви ръце* i *дясна ръка* su motivirani simbolikom lijeve i desne ruke. Frazem koji je motiviran simbolikom lijeve ruke izražava negativne čovjekove osobine, a frazem koji je motiviran simbolikom desne ruke izražava pozitivne osobine.

b) Frazemi koji opisuju stanje čovjeka

вися на ръцете на някого 'biti materijalno uzdržavan'

махам (махвам/ махна) с ръка на нещо или някого 'prestati se zanimati za koga ili što'

няма да ми окапят ръцете 'ne umoriti se pretjerano, ne nastradati od rada'
(Свърши тая работа. Няма да ти окапят ръцете.)

попадам/ попадна в ръцете на някого 'dospjeti pod čiju vlast'

потривам <си>/ потрия <си> ръце<те> 'biti zadovoljan zbog obavljenog posla'

чуня ръце 'biti jako očajan'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i svi imaju hrvatske ekvivalente osim frazema *чуня ръце*.

Frazem *вися на ръцете на някого* ima značenjski ekvivalent u hrvatskom *biti (živjeti) na čijoj grbači*.

U ovoj grupi frazema *ruke* se vezuju uz rad i uz vlast.

c) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose i ponašanje čovjeka

вадя кестените от огъня с чужди ръце 'iskoristiti *koga* za izvršenje opasnog posla u svoju korist'

вдигам/ вдигна ръце (ръка) от някого или от нещо 'odustati/ odustajati *od koga, od čega*'

вземам в ръце<те си> някого 'staviti *koga* pod svoju vlast'

вързвам/ вържа ръцете на някого 'ograničiti *čiji* slobodu'

давам чехлите в ръцете някому 'ispratiti *koga*'

дам печен хляб в ръцете някому 'pomoći *komu* da nauči svoj zanat'

измивам си/ измия си ръцете 'prebaciti odgovornost na drugoga'

лижа ръцете на някого 'ulizivati se *kome*'

намазвам/ намажа ръцете на някого 'potkupiti *koga*'

нося на ръце някого 'dobro paziti *na koga*'

подавам ръка някому 'pomoći *kome*; pomiriti se *s kime*'

подлагам ръка 'moliti za milost, pomoć'

развързвам/ раъвържа ръцете на някого 'dati *kome* slobodu da radi što želi'

с отворени ръце приемам някого 'vrlo srdačno primiti *koga*'

стисвам/ стисна ръката някому 'pozdraviti *koga*; čestitati *kome* na uspjehu'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i imaju svoje ekvivalente u hrvatskom osim frazema *вадя кестените от огъня с чужди ръце*, *давам чехлите в ръцете някому*, *дам печен хляб в ръцете някому*, *подлагам ръка*.

Iako frazem *вадя кестените от огъня с чужди ръце* nema svoj ekvivalent u hrvatskom, ipak sam pronašla jedan hrvatski frazem koji glasi *vaditi kestenje iz vatre za drugoga* koji ima značenje 'obavljati *za koga* neki opasan posao'. Може се zaključiti da su subjekt i objekt zamijenili uloge ali smisao frazema je ostao isti. Ova skupina frazema dokazuje važnost ruku u komunikaciji. Većina frazema iz ove skupine je utemeljena na gestama i neverbalnoj komunikaciji u kojoj sudjeluju ruke.

d) Frazemi koji opisuju djelatnost

изцапам/ изцапам рџете си с крџв 'biti umiješan u ubojstvo ili izvršiti ubojstvo'

оставям си/ оставя си рџете 'raditi nemarno i nekvalitetno'

плюя си на рџете 'ročeti raditi'

слагам/ сложя рџка на неџо 'prisvojiti što'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i svi imaju hrvatski ekvivalent osim frazema *оставям си/ оставя си рџете*. Frazem *плюя си на рџете* u hrvatskoj varijanti je malo drugačiji jer se umjesto sastavnice *рука* koristi sastavnica *dlan*, a frazem glasi *pljunuti u dlanove*. U bugarskom isto tako postoji frazem *плюя си на дланите* s istim značenjem.

e) Frazemi koji opisuju naćin

на бърза рџка 'brzo i neoprezno'

от първа рџка 'izravno, iz sigurnog izvora'

рџка за рџка 'zajedno'

с рџка на сърџето 'iskreno'

вървя от рџка на рџка 'ići od jednog do drugog'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani osim frazema *вървя от рџка на рџка* koji je djelomićno desemantiziran i svi frazemi imaju ekvivalent u hrvatskom.

f) Frazem *имам на рџка неџо* koji ima znaćenje 'raspolagati s ćime' je potpuno desemantiziran i ima ekvivalent u hrvatskom.

4.8. Фраземи са соматском саставницом крак

Фраземи са соматском саставницом крак у великом броју указују на симболику саме соматске саставнице, па тако ти фраземи описују стабилност, самосталност, здравље и опћенито дјелатност људи и њихово кретање.

a) Фраземи који описују ванјски изглед човјека

да го обесајт, ще се повлекат краката му = крака до сливиците 'о веома високој особи'

крака като на кавалерист 'krive noge'

Први наведени фразем је потпуно десематизираи и нема хрватски еквивалент, а други је дјеломично десемантизиран и има дјеломични еквивалент у хрватском који је наведен у рјечнику на крају рада.

b) Фраземи који описују способности човјека

вързан в краката 'о особи која не зна плесати'

пиша с краката си 'неуредно писати'

Фразем *вързан в краката* има дјеломични еквивалент у хрватском (*имати двије лијеве ноге*). Први фразем је потпуно десемантизиран, а други дјеломично.

c) Фраземи који описују стање човјека

едва се държа на краката си 'јак се уморити'

единият ми крак е в гроба 'бити на самрти'

не усецам земята под краката си 'бити јак узбуђен и сретан'

опъвам/ опъна крака<та> 'умријети'

почвата под краката ми се изплъзва/ изплъзне 'положај постаје несигуран, успјех је доведен у питање'

станал съм с левия си крак 'biti loše volje od jutra bez razloga'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani, a jedino frazem *не усещам земята под краката си* nema hrvatski ekvivalent, iako postoji frazem *izgubiti/gubiti tlo pod nogama* koji je jako sličan gore navedenom bugarskom frazemu ali ima potpuno drugačije značenje koje glasi 'dospjeti/dospijevati u težak položaj'.

Frazem *опъвам/ опъна крака<та>* u hrvatskom nema istu glavnu frazemsku sastavnicu iako oba frazema imaju isto značenje. Hrvatska varijanta bugarskog frazema glasi *otegnuti papke*.

d) Frazemi koji opisuju međuljudske odnose i ponašanje čovjeka

вдигам/ вдигна на крак някого или нещо 'mobilizirati koga ili što'

вдигам/ вдигна на крака някого 'izliječiti koga '

в крак съм с някого, с нещо 'u skladu s kime ili s čime'

всяка коза на свой крак 'željeti biti neovisan i odgovarati sam za svoje postupke'

още коня не яхнал, крака<та си> замахал 'kovati planove prije nego što je to moguće ili sigurno'

подлагам/ подложса крак на някого 'spriječiti koga u ostvarenju čega'

счупвам/ счупя на дявола крака 'pomiriti se s kime '

хитрата сврака с двата крака 'željeti napraviti komu što loše i na kraju stradati'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani i svi imaju hrvatske ekvivalente s istim značenjem koji se nalazi u rječniku na kraju rada. Tri frazema iz ove skupine su specifična što se tiče hrvatskih ekvivalenata. Uvrstila sam u rječnik te specifične hrvatske ekvivalente iako ne sadrže *nogu* kao

somatsku sastavnicu jer se vrlo često koriste u hrvatskom jeziku i jer su na neki način jedinstveni.

Frazem *още коня не яхнал, крака<та си> замахал* odgovara hrvatskom frazemu *spremati ražanj a zec u šumi*, frazem *счупвам/ счупя на дявола крака* odgovara hrvatskom frazemu *zakopati ratnu sjekiru*, frazem *хитрата сврака с двата крака* odgovara hrvatskom frazemu *tko pod drugim jami kopa, sam u nju pada*.

e) Frazemi koji opisuju ljudsko kretanje i djelatnost

духвам си/ духна си на краката 'brzo pobjeći'

клатя си краката 'ne raditi ništa'

на крак (крака) 'bez sjedenja i zadržavanja'

на четири крака 'puzati'

не подвивам/ подвия крак 'neprestano raditi bez odmora' (Не съм подвила крак от сутринта.)

повличам/ повлека крак 'započeti što'

Svi navedeni frazemi su potpuno desemantizirani. Svi frazemi imaju hrvatski ekvivalent, osim frazema *клатя си краката* i *не подвивам/ подвия крак*.

Frazem *повличам/ повлека крак*, u hrvatskom ekvivalentnom frazemu ne sadržava nogu kao glavnu somatsku sastavnicu. Ali ta riječ koja zamjenjuje nogu u ovom primjeru je semantički usko povezana s njome, pa tako taj frazem glasi *napraviti prvi korak*, a takav isti frazem postoji i u bugarskom (*правя/ да направя първа крачка*).

f) Frazemi koji opisuju životnu situaciju i status čovjeka

на широка нога живея 'živjeti raskošno'

простирам си краката, колкото ми чергата стига 'prilagoditi se svojim materijalnim mogućnostima'

Prvi navedeni frazem je djelomično desemantiziran, a drugi potpuno. Drugi navedeni frazem nema hrvatski ekvivalent, a prvi frazem ima djelomičan ekvivalent.

Uz frazem *на широка нога живея* (*živjeti na visokoj nozi*) se vežu čak dvije priče o njegovom nastanku.

Prema prvoj priči taj je frazem nastao u Francuskoj u 15.st. i potječe iz svijeta mode. U Francuskoj je vladao običaj da se staleška pripadnost iskazuje veličinom obuće, a tada su u modi bile cipele sa dugim, oštrim, savijenim vrhom koji je mogao biti različite dužine: za obične građane pola stope, za bogataše jednu stopu, a za pripadnike vladajućeg staleža dvije stope. Po tome se može zaključiti da su najmoćniji i najbogatiji ljudi nosili velike cipele.

Prema drugoj priči francuski se frazeolog Claude Duneton nije složio s tom teorijom, već je zaključio da je taj frazem nastao zahvaljujući francuskoj riječi *pied* 'stopa' s općim značenjem 'mjere' te po njemu taj izraz znači 'biti bogat u velikoj mjeri'.(Milan Šipka 2007:166)

5. Zaključak

Semantička analiza frazema s osam različitih somatskih sastavnica je još jednom utvrdila da postoji čvrsta veza između bugarske i hrvatske kulture, a samim time i između dvaju jezika. Koliko god se ova dva jezika doimaju različitima, utoliko možemo vidjeti da ih njihovo isto porijeklo veže.

Svi frazemi iz odabranog korpusa bili su desemantizirani, s time da je bilo više onih frazema koji su potpuno desemantizirani. U ovom radu su zastupljeni i potpuni i djelomični ekvivalenti frazema. Vrlo je važno znati razlikovati ih prilikom prevođenja i zbog toga ovaj rječnik koji je sastavni dio ovog rada može pomoći budućim prevoditeljima. Potpuni ekvivalenti frazema imaju isto značenje i istu strukturu odnosno frazemsku sastavnicu kao i polazišni frazem. Djelomični ekvivalenti imaju isto značenje, ali različitu strukturu s obzirom na polazišni frazem. Unatoč svjesnosti da korpus hrvatskih frazema nije potpun i da bi se mogao proširiti, nisam ulazila u takve stvari zbog opsega ovog rada. Većina frazema s obzirom na njihovu sastavnicu bila je u skladu sa simbolikom pojedine sastavnice. Veliki dio frazema bio je motiviran ljudskim izgledom i karakterom, ljudskim sposobnostima i stanjem, međuljudskim odnosima, raznim djelatnostima i općenito ljudskim životom. To uopće ne čudi jer čovjek sebe poznaje najbolje pa tako svoju svakodnevicu i sebe može najbolje opisati koristeći upravo svoje dijelove tijela u strukturi frazema uzimajući u obzir neku njihovu stvarnu funkciju i karakteristiku ili simboličku.

Ono što ne iznenađuje je činjenica da velika većina frazema ima negativnu konotaciju. Mislim da je to zbog toga što ljudi uzimaju zdravo za gotovo pohvale, lijepe riječi i općenito pozitivne situacije, dok sve ono što je ružno i negativno ostaje u središtu pažnje, zapamćeno i na kraju krajeva zapisano. Ali to je sve ono što čini ljude ljudima i stvara jedan prirodan jezik koji nastaje upravo iz same srži ljudskog iskustva, a frazemi su samo jedan mali dio tog iskustva.

6. Rječnik bugarskih frazema sa somatskom sastavnicom i hrvatski ekvivalenti²

ГЛАВА

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
акълът ми не в главата	o osobi koja je nepažljiva; glupava	nemati mozga u glavi
без да ми падне косъм от главата	ništa loše se neće dogoditi <i>komu</i>	ni dlaka s glave neće pasti <i>komu</i>
бия си главата	naporno razmišljati i tražiti odgovor ili rješenje	lupati(razbijati)glavu
*бия си главата с два камъка	žaliti <i>za čime</i>	lupiti(udariti)glavom o zid
*бръмбари бръмчат в главата ми	o osobi koja je neozbiljna, lakomislena	imati muhe u glavi
вдигам/ вдигна глава	pobuniti se	-
виси ми на главата	morati obaviti kakav posao ili što slično	-
върти ми се над главата	plašiti se <i>čega</i> što nas čeka	-
глава до глава	jedan do drugoga	-
гладя с перце <по главата> <i>някого</i>	ponašati se blagonaklono <i>prema kome</i> iako to nije zaslužio	-
горе главата	ohrabri se, razvedri se	glavu gore
давам си/ дам си главата	žrtvovati se	davati/dati glavu <s ramena>
дебела глава	uporna i tvrdoglava osoba	debela glava

² U rječniku se navode ekvivalenti frazema s istom somatskom sastavnicom. Ako takav frazem ne postoji onda se navodi značenjski ekvivalent tog frazema koji ima drugu somatsku sastavnicu ili značenjski ekvivalent koji uopće nema somatsku sastavnicu. Takve ekvivalente možemo nazvati *djelomičnim ekvivalentima frazema*. Frazemi koji su označeni zvjezdicom (*) označavaju djelomične ekvivalente frazema.

една му глава, а сто му езика	o osobi koja je otresita, drska	-
завирам/ завра глава в пясъка	ne željeti se suočiti s neugodnim činjenicama	zabiti/ zabijati glavu u pijesak <kao noj>
завъртявам/ завъртя главата <i>на някого</i>	osvojiti <i>koga</i> (u smislu ljubavi)	zavrtjeti <i>komu</i> glavom
*завъртяло ми се е в главата	stalno misliti na <i>što</i>	mota se po glavi <i>komu što</i>
*запалила ми се главата	imati puno problema u životu i ne znati otkuda ih početi rješavati	puši se <i>komu</i> glava
избивам си/ избия си от главата <i>нещо</i> или <i>някого</i>	prestati misliti <i>na koga ili na što</i>	izbiti si iz glave <i>koga ili što</i>
измервам/ измеря от глава<та> до пети<те>	procijeniti <i>koga</i> po njegovom izgledu	mjeriti od glave do pete
имам глава <на раменете си>	o osobi koja je pametna	imati glavu
*качва ми се/ качи ми се кръвта в главата	jako se naljutiti	udarila je krv u glavu <i>komu</i>
качвам се/ кача се на главата <i>на някого</i>	dosaditi <i>komu</i> , biti nepodnošljiv <i>komu</i>	popeti se na glavu <i>komu</i>
куха глава	glupa osoba	prazna glava
*кълцам сол на главата <i>на някого</i>	prigovarati <i>kome</i>	oprati/ prati glavu <i>komu</i>
махвам се/ махна се от главата <i>на някого</i>	prestati <i>kome</i> dosadivati i gnjaviti <i>koga</i>	-
минава ми през главата	preživjeti velike teškoće i neugodnosti	prevaliti, preturiti preko glave
навеждам/ наведе глава	očajavati, brinuti se	oboriti glavu
на главата си стъпвам/ стъпя	truditi se što postići	-
*напъхвам/ напъхам бъмбар<и> в главата	utuviti u glavu <i>komu</i> neku misao koja ga počne mučiti	napuniti glavu <i>komu</i>
*на своя глава	svojevoljno	na svoju ruku

не вдигам/ вдигна глава<та си>	biti opterećen s mnogo posla	ne dići glavu <od posla>
не ми излиза от главата <i>някой или нещо</i>	ne moći zaboraviti <i>koga, što</i>	ne izlazi iz glave <i>komu tko ili što</i>
не ми сече главата	teže shvaćati	ne ide u glavu <i>komu što</i>
*не съм добре с главата	o osobi koja je luda	fali <i>komu</i> <koja> daska u glavi
*обърквам главата <i>на някого</i>	loše utjecati <i>na koga</i>	napuniti/ puniti glavu <i>komu čime</i>
огън ми гори на главата	naći se u teškom položaju	-
от глава<та> до пети<те>	u potpunosti	od glave do pete
*отрязвам си/ отрежа си главата	biti uvjeren	dajem glavu
ражда ми/ роди ми главата	izmisliti neki plan ili rješenje	-
сапунисвам/ сапунисам главата <i>на някого</i>	grđiti <i>koga</i>	oprati/prati glavu <i>komu</i>
слагам си/ сложа си главата в торбата	izložiti se riziku, opasnosti	nositi glavu u torbi
удрям/ударя в главата	nalaziti se pod utjecajem alkohola	udarilo je u glavu <i>komu</i>
ходя като муха без глава	besciljno lutati	ići kao muha bez glave
ям главата <i>на някого</i>	mučiti ili gnjaviti <i>koga</i>	-

КРАК

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
вдигам/ вдигна на крак <i>някого или нещо</i>	mobilizirati <i>koga ili što</i>	dići (podignuti) na noge <i>koga, što</i>

вдигам/ вдигна на крака <i>някого</i>	izliječiti <i>koga</i>	dići (podignuti) na noge <i>koga</i>
*в крак съм <i>с някого</i> , <i>с нещо</i>	u skladu s <i>kime</i> ili s <i>čime</i>	ići u korak s <i>kim</i> , s <i>čim</i>
*всяка коза на свой крак	željati biti neovisan i odgovarati sam za svoje postupke	stati na svoje noge
*вързан в краката	o osobi koja ne zna plesati	imati dvije lijeve noge
да го обесят, ще се повлекат краката му	o veoma visokoj osobi	-
*духвам си/ духна си на краката	brzo pobjeći	dati nogama maha
едва се държа на краката си	jako se umoriti	jedva se držati na nogama
единият ми крак е в гроба	biti na samrti	biti jednom nogom u grobu
клатя си краката	ne raditi ništa	-
*крака като на кавалерист	krive noge	pekarske noge
на крак (крака)	bez sjedenja i zadržavanja	s nogu
на четири крака	puzati	na sve četiri noge
*на широка нога живея	živjeti raskošno	živjeti na visokoj nozi
не подвивам/ подвия крак	neprestano raditi bez odmora	-
не усещам земята под краката си	biti jako uzbuđen i sretan	-
*опъвам/ опъна крака<та>	umrijeti	otegnuti papke
*още коня не яхнал, крака<та си> замахал	kovati planove prije nego što je to moguće ili sigurno	spremati ražanj a zec u šumi
пиша с краката си	neuredno pisati	-
*повличам/ повлека крак	započeti <i>što</i>	napraviti prvi korak

подлагам/ подложа крак на някого	spriječiti <i>koga</i> u ostvarenju <i>čega</i>	podmetnuti/podmetati nogu <i>komu</i>
почвата под краката ми се изплъзва/ изплъзне	položaj postaje nesiguran, uspjeh je doveden u pitanje	nestaje <i>komu</i> zemlja pod nogama
простирам си краката, колкото ми чергата стига	prilagoditi se svojim materijalnim mogućnostima	-
станал съм с левия си крак	biti loše volje od jutra bez razloga	ustati na lijevu nogu
*счупвам/ счупя на дявола крака	pomiriti se <i>s kime</i>	zakopati ratnu sjekiru
*хитрата сврака с двата крака	željeti napraviti <i>komu što</i> loše i na kraju stradati	tko pod drugim jamu kopa, sam u nju pada

ЛИЦЕ

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
давам лице на нещо	dati <i>čemu</i> lijep izgled	-
заличавам/ залича от лицето на земята някого или нещо	uništiti <i>koga ili što</i> u potpunosti	izbrisati s lica zemlje
казвам нещо в лицето на някого	direktno i iskreno reći <i>komu što</i>	reći/ govoriti u lice <i>komu što</i>
направям/ направя кисело лице	izgledati nezadovoljno i ljuto	napraviti/ praviti kiselo lice
плюя в лицето на някого	izražavati prijezir <i>prema kome</i>	pljunuti/ pljuvati u lice <i>kome</i>
плюя си на лицето	izgubiti osjećaj za sram	-
показвам/ покажа истинското си лице	pokazati svoju pravu narav	pokazati/ pokazivati <своје> pravo lice
умивам/ умия лицето на някого	pomoći <i>kome</i> da dokaže nevinost	-

НОС

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
бия в носа	imati intenzivan miris	-
бутам си носа някъде	miješati se u tuđe stvari	gurati <свој> nos <у што>
*вадя от носа <i>на някого нещо</i>	neprestano podsjećati <i>koga</i> na nešto što sam mu učinio	nabijati/ nabiti na nos <i>komu što</i>
виря нос<а си>	umisliti se	dignuti/ dizati nos <visoko (do neba)>
водя за носа <i>някого</i>	upravljati <i>kime</i>	-
душата ми е под носа	o osobi koja je nestrpljiva	-
затварям/ затворя вратата под носа <i>на някого</i>	ne primiti <i>koga</i> u kuću	zatvoriti <i>kome</i> vrata pred nosom
излиза ми/ излезе ми из носа	iskusiti neugodne posljedice <i>zbog čega</i> počinjenog	izići na nos <i>komu</i>
натривам носа <i>на някого</i>	ljutiti se <i>na koga</i> , prigovarati <i>kome</i>	natrljati/ trljati nos <i>komu</i>
не виждам/ видя по-далеч от носа си	biti vrlo ograničen	ne vidjeti dalje od nosa
не си показвам/ покажа носа навън	ne izaći, ne pojaviti se	ne promoliti (pokazati, pomoliti) nos
обесвам/ обеса нос	pasti u očaj, izgubiti hrabrost	objesiti nos
под носа ми	veoma blizu	pod nosom

ОКО

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
без да ми мигне окото	bez razmišljanja	ne trepnuvši okom

*бия в (на) очи	privlačiti pažnju	pasti/ padati (upasti/ upadati) u oči <i>komu</i>
вадя си очите	mučiti se s poslom u kojem je važno neprestano pažljivo gledati	iskapati oči
вземам/ взема на око <i>някого</i>	željeti činiti <i>zlo kome</i>	-
*вземам/ взема очите (ОКОТО) <i>на някого</i>	sviđati se <i>kome</i>	zapinjati/ zapeti <i>komu</i> za oko
*вземам си/ взема си очите	otići iz nekog mjesta i nikada se ne vratiti	pokupiti prnje
вместо да изпиша вежди, изваждам очи	napraviti što loše sebi ili drugima u pokušaju da se napravi što dobro	-
въртя очи като лисица	praviti se naivan	-
*въртя очи<те си>	koketirati (obično se odnosi na ženu)	treptati očima
гледам с други очи <i>на някого или на нещо</i>	promijeniti mišljenje <i>o komu ili o čemu</i>	pogledati/gledati drugim očima<na> <i>koga</i> , <na> <i>što</i>
гледам с лошо око <i>някого или нещо</i>	nemati dobar osjećaj u svezi <i>koga ili čega</i>	pogledati/ gledati krivim (prijekim) okom <i>koga</i> , <i>što</i>
гълтам с очи <i>някого</i> <i>или нещо</i>	gledati <i>koga ili što</i> s velikom požudom	gutati (proždirati) očima <i>koga</i>
*да не те виждат очите ми	ne željeti vidjeti <i>koga</i>	maknuti se <i>komu</i> s očiju
докато мигнеш с очи	vrlo brzo, u trenu	dok okom trepneš
докато очи гледат	dok sam živ	-
държа под око	paziti ili nadzirati <i>koga</i>	držati (imati) na oku <i>koga</i> , <i>što</i>
затварям си/ затворя си очите <i>пред нещо</i>	o osobi koja se pravi da ništa ne vidi i ne shvaća	zatvoriti/ zatvarati oči <i>pred čim</i>

за черните очи на някого	bez ikakve koristi <i>za koga</i>	-
*звезди ми излизат/ излязат от очите	osjećati jaku bol	vidjeti sve zvijezde
издигам се/ издигна се в очите на някого	biti više cijenjen od strane drugoga	porasti/ rasti <i>u čijim</i> očima
*изцъклям/ изцъкля очи	umrijeti	sklopiti (zaklopiti) oči
имама дебели очи	o osobi koja je besramna	-
*имама набито око	lako i dobro zapažati	imati budno oko
и на гърба си имама очи	vidjeti sve	-
меки ми са очите	o osobi koja je dobra i milostiva	-
навеждам/ наведе очи < към земята >	gledati prema dolje zbog srama	-
на четири очи	nasamo <i>s kime</i>	u četiri oka
не затварям/ затворя очи	biti budan	ne sklopiti oka (oči)
не изпускам/ изпусна от очи някого или нещо	neprestano <i>koga</i> pratiti pogledom ili pratiti općenito	ne puštati/ pustiti (ne ispuštati) <i>koga</i> s očiju
не ми мига (мигва/ мигне) окото	biti hrabar i ne kolebati se	ne trepnuti ni okom
*нямам дори сълзи в очите	biti jako siromašan	stigla <i>koga</i> suza sirotinjska
облещвам/ облещя очи	jako se iznenaditi	izbečiti (iskolačiti, razrogačiti) oči
*окото ми е все в чашката	često piti alkohol	zagledati čaši u dno
*очите ми станаха на ластик	početi gledati radoznalo, s velikim zanimanjem	ne skidati oka <i>s koga</i> , <i>s čega</i>
пада/ падне булото от очите ми	shvatiti ili vidjeti istinu	pao <i>komu</i> veo s očiju
правя мили очи на някого	umiljavati se i ugađati <i>kome</i>	-
трън в очите на някого	velika smetnja <i>komu</i>	biti <i>komu</i> trn u oku

*хвърлям/ хвърля
<<по> едно око>

pogledati na brzinu

preletjeti očima

хвърлям/ хвърля прах в
очите *на някого*

spriječiti *koga* da vidi istinu

bacati/ baciti *komu*
prašinu u oči

РЪКА

BUGARSKI FRAZEM

ZNAČENJE FRAZEMA

HRVATSKI EKVIVALENT

вадя кестените от огъня
с чужди ръце

iskoristiti *koga* za izvršenje
opasnog posla u svoju korist

-

вдигам/ вдигна ръце (ръка)
от някого или от нещо

odustati/ odustajati *od koga,*
od čega

dizati/ dići ruke *od koga,*
od čega

*вземам в ръце<те си>
някого

staviti *koga* pod svoju vlast

biti *u čijim* rukama

*вися на ръцете *на някого*

biti materijalno uzdržavan

biti (živjeti) *na čijoj* grbači

врзвам/ вържа ръцете
на някого

ograničiti *čiju* slobodu

vezati *komu* ruke

вървя от ръка на ръка

ići od jednog do drugog

ići od ruke do ruke

давам чехлите в ръцете
някому

ispratiti *koga*

-

дам печен хляб в ръцете
някому

pomoći *komu* da nauči svoj zanat

-

*държа и хляба и ножа
<в ръцете си>

imati svu vlast u rukama

držati uzde i bič <u rukama>

дясна ръка

glavni pomoćnik

desna ruka

*здрава ръка

osoba koja čvrsto i strogo
provodi vlast

čvrsta ruka

златни ми са ръцете

biti spretan, sposoban

imati zlatne ruke

измивам си/ измия си
ръцете

prebaciti odgovornost na drugoga

oprati/ prati ruke <*od čega*>

изцапвам/ изцапам
ръцете си с кръв

biti umiješan u ubojstvo ili
izvršiti ubojstvo

okrvaviti ruke

*имам в ръката си

poznavati *što* temeljito

imati *što* u malom prstu

има́м две леви ръце	biti nespretn	imati dvije lijeve ruke
има́м дълга ръка	biti kradljivac	imati duge ruke
има́м на ръка <i>нещо</i>	raspolagati <i>s čime</i>	imati <i>koga, što</i> pri ruci
има́м широка ръка	biti darežljiv	biti široke ruke
*ле́ка ми е ръката	o osobi koja uspijeva u svemu što radi	ide (polazi) od ruke (za rukom) <i>komu što</i>
*ли́жа ръцете <i>на някого</i>	ulizivati se <i>kome</i>	nositi <i>koga</i> na rukama
ма́хам (махвам/ махна) с ръка <i>на нещо</i> или <i>някого</i>	prestati se zanimati <i>za koga ili što</i>	odmahnuti/ odmahivati rukom
на бърза ръка	brzo i neoprezno	na brzu ruku
*нама́звам/намажа ръцете <i>на някого</i>	potkupiti <i>koga</i>	pružiti slanu ruku <i>komu</i>
*но́ся на ръце <i>някого</i>	dobro paziti <i>na koga</i>	čuvati (držati, paziti, nositi) <i>koga, što</i> kao kap (malo) vode na dlanu
няма да ми окапят ръцете	ne umoriti se pretjerano, ne nastradati od rada	neće ti otpasti ruke
оста́вам си/ оста́вя си ръцете	raditi nemarno i nekvalitetno	-
от първа ръка	izravno, iz sigurnog izvora	iz prve ruke
*плю́я си на ръцете	početi raditi	pljunuti u dlanove
пода́вам ръка <i>някому</i>	pomoći <i>kome</i> ; pomiriti se <i>s kime</i>	pružiti ruku <i>komu</i>
подла́гам ръка	moliti za milost, pomoć	-
попа́дам/ попа́дна в ръцете <i>на някого</i>	dospjeti pod <i>čiju</i> vlast	pasti <i>komu</i> u ruke
потри́вам <си>/ потри́я <си> ръце<те>	biti zadovoljan zbog obavljenog posla	trljati ruke
развѐрзвам/ раѐвържа ръцете <i>на някого</i>	dati <i>kome</i> slobodu da radi što želi	dati/davati <i>komu</i> slobodne ruke
ръка за ръка	zajedno	ići <ruku> pod ruku
*сла́гам/ сло́жа ръка <i>на нещо</i>	prisvojiti <i>što</i>	pružiti ruku <i>za čim</i>

с отворени ръце приемам <i>някого</i>	vrlo srdačno primiti <i>koga</i>	dočekati/ dočekivati <i>koga</i> raširenih ruku
с ръка на сърцето	iskreno	ruku na srce
стисвам/ стисна ръката <i>някому</i>	pozdraviti <i>koga</i> ; čestitati <i>kome</i> na uspjehu	stisnuti ruku <i>komu</i>
чупя ръце	biti jako očajan	-

УСТА

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
бият ме устата ми	dovoditi samoga sebe u neugodnost	-
вадя залька от устата <i>на някого</i>	uzimati bez milosti <i>od koga</i>	otimati <i>komu</i> zalogaj iz usta
вземам/ взема думата от устата <i>на някого</i>	misлити <i>što</i> i druga osoba te potom to reći	uzeti <i>komu</i> riječ iz usta
вкарвам/ вкарам в устата на вълка <i>някого</i>	dovesti <i>koga</i> u nevolju	-
*влизам/ вляза в устата <i>на някого</i>	biti tema razgovora	biti na ustima <i>komu</i>
вързана ми е устата	ne moći <i>što</i> reći ili se dobro izraziti	usta su se <i>komu</i> zavezala
едно ми <е> на устата, <а> друго <ми е> на сърцето	o osobi koja je neiskrena, licemjerna	-
*затварям си/ затворя си устата	ušutjeti	zavezati usta
златни ти уста	odobranje neposredno nakon čijih riječi ili čina	pozlatila ti se riječ (usta,ruka)
змия му е плюла в устата	o osobi koja je zla	-
*имама <ощте> жълто около (на, край, по) устата <си>	biti nezreo, biti mlad	biti žut oko kljuna

каквото ми дойде на уста<та> говоря	govoriti bez razmišljanja	što mu na usta dođe
кривя си устата	lagati	-
*мед ми капе от устата	o osobi koja je slatkorječiva	teče komu med i mlijeko iz usta
*на устата ми е	kada <i>tko</i> zna <i>što</i> , ali ne može se taj čas sjetiti i reći	mete se <i>komu</i> po ustima
не е лъжица за моята уста	ne odgovara mojim mogućnostima	-
не знам мярка на устата	govoriti bez mjere i procjene	-
*не искам уста назаем	moći pronaći odgovarajući odgovor u svakom trenutku	biti svakom loncu poklopac
оставам/ остана с пръст в уста<та>	o osobi koja je nasamarena	-
прехапвам <си>/ прехапя <си> устата	silno se iznenaditi, uplašiti	-
слагам/ сложа на топа <на устата> <i>някого</i>	poslati <i>koga</i> da preuzme svu odgovornost	-
с половин уста	tiho, jedva čujno	govoriti na pola usta
тегля думите с ченгел <от устата> <i>на някого</i>	teško natjerati <i>koga</i> da govori	-

УХО

BUGARSKI FRAZEM	ZNAČENJE FRAZEMA	HRVATSKI EKVIVALENT
в едното ми ухо влиза, от другото излиза	olako uzimati, brzo zaboravljati	na jedno uho unutra, na drugo van
вестник да четеш през ушите ми	o osobi koja je jako mršava	-
*давам/ дам ухо	oslušivati <i>koga</i> ili <i>što</i> ; slušati <i>što</i> pažljivo	načuliti/ čuliti, napeti/ napinjati uši

и стените имат уши	kao upozorenje da treba biti oprezan i paziti što se govori	i zidovi imaju uši
кога<то> си видя ушите <без огледало>	nikada	-
лежа на това ухо	računati na što nesigurno i ne predvidjeti neugodna iznenađenja	-
опъвам уши от глад	gladovati	-
пиша си го на ухото	dobro zapamtiti što	zapisati sebi za uho
порастват ми/ пораснат ми ушите	o osobi kojoj naraste samopouzdanje zbog postignutog uspjeha	-
с едно<то> ухо слушам	slušati koga napola, bez puno pažnje	slušati s (na) pola uha

7. Literatura

1. Fink-Arsovski, Željka (2002) Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra. Zagreb: FF press
2. Kovačević, Barbara (2012) Hrvatski frazemi od glave do pete. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
3. Menac, Antica (2007) Hrvatska frazeologija. Zagreb: Knjigra
4. Vidović- Bolt, Ivana (2004) Frazemi sa zoonimskom sastavnicom u poljskom i hrvatskom jeziku: doktorska disertacija. Zagreb
5. Бояджиев, Тодор (2002) Българска лексикология. София: Анубис
6. Ничева, Кети (1987) Българска фразеология. София: Наука и изкуство

Rječnici i priručnici

1. Anić, Vladimir (2006) Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi Liber
2. Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant (2007) Rječnik simbola: mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi. Zagreb: Jesenski i Turk
3. Fink-Arsovski, Željka (2006) Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema. Zagreb: Knjigra
4. Ladan, Tomislav (2006) Etymologicon. Zagreb: Masmedia
5. Matešić, Josip (1982) Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga
6. Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, Radomir Venturin (2003) Hrvatski frazeološki rječnik. Zagreb: Naklada Ljevak
7. Šipka Milan (2007) Zašto se kaže?. Novi Sad: Prometej
8. Нанова, Ани (2005) Фразеологичен синонимен речник на българския език. София: Хейзъл

9. Ничева, Кети, Сийка Спасова-Михайлова, Кристалина Чолакова (1975) Фразеологичен речник на българския език. Том 1 и 2. София: БАН
10. Радева, Василка (2004) Български тълковен речник. Пловдив: Хермес
11. Върбов, Върбан (2002) Малък фразеологичен речник на българския език. Велико Търново: Слово